

Формування і розвиток компетентності педагога як критерію якості освіти та його професійної ідентифікації

Анна СТАРОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Школа України початку XXI століття працює в умовах постійних змін та характеризується повним оновленням усіх рівнів освіти. Модернізація освітньої галузі зумовлена позасистемними процесами (глобалізації, інтеграції в європейське освітнє співтовариство, розвитком українського суспільства, регіональними особливостями) і системними причинами (розвитком науки і техніки, нових способів отримання, оброблення та зберігання інформації, парадигмальними змінами: «від суспільства знань до суспільства життєво-компетентних громадян», психолого-фізіологічними особливостями дітей нової епохи). Всі ці зміни, а також впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід на провідні позиції у світі викликали необхідність реформування системи освіти як основи «суспільства знань і високих технологій», зумовили відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» її державний індекс «відповідальності» [6].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., проголошує: «освіта повинна дати можливість усім бути корисними членами суспільства» (ст. 13) [4]. Це зобов'язує до створення в навчальних закладах таких умов, які «сприяли б розвитку особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі; вихованню поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй; вихованню поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення; вихованню поваги до навколишньої природи» (ст. 29, Конвенція про права дитини) [2].

Аналіз сучасних науково-педагогічних пошуків у вітчизняній літературі [5], офіційних коментарів на державних та інституційних порталах у контексті оновлення нормативно-правового поля освіти України, модернізації освітніх стандартів засвідчують, що особливу зацікавленість педагогічної і наукової громади становлять організаційно-педагогічні

умови формування та розвитку професійної компетентності педагога як критерію якості освіти.

Оскільки саме педагог здійснює вирішальний вплив на розвиток особистості учнів та організацію педагогічного процесу, першим етапом реалізації цих умов має стати його відповідна підготовка у ВНЗ, пов'язана зі з'ясуванням ним цілей, цінностей та змісту предмета освіти, методологічних підходів до майбутньої педагогічної діяльності, формуванням первинного професійного досвіду, його професійної ідентифікації. Важливу роль на цьому та інших етапах професійної підготовки вчителя відіграє принцип автономії.

Подальший практичний досвід у навчальному закладі (на своєму робочому місці) та підвищення професійної компетенції педагога (засобами неперервної освіти) безпосередньо впливають як на його професійний розвиток, так і на процес та результат організації діяльності – якість освітніх послуг, учнівські компетенції. Водночас зміст і рівень учнівських компетенцій, модернізація способів отримання інформації спонукають педагога до постійного професійного розвитку і саморозвитку, підвищення рівня й поліпшення змісту професійних компетенцій.

Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом гармонійної взаємодії національної системи освіти, науки, бізнесу та суспільства з метою забезпечення

стійкого соціально-економічного розвитку держави; розвитку автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу; визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців [1].

Новим освітнім законодавством передбачено високий рівень автономії та відповідальності ВНЗ за підготовку фахівця. З огляду на це, процес оновлення навчальних планів професійної підготовки майбутнього педагога має відбуватися безпосередньо за участі педагогів-практиків та бути максимально наближеним до реалій професії (враховувати особливості навчальних закладів певної місцевості, регіональні програми розвитку освіти тощо).

У проєкті «Tuning» виділяються три типи загальних компетентностей: *інструментальні* (пізнавальні, методологічні, технологічні і лінгвістичні здібності); *міжособистісні* (індивідуальні здібності типу соціальних навичок (навичок соціальної взаємодії та співробітництва); *системні* (системи здібностей і навичок (комбінації розуміння, сприйнятливості і знання; попереднє надбання інструментальних і міжособистісних компетентностей, становлення яких відбувається на більш пізніх етапах навчання) [8].

Відповідно до реформування вищої педагогічної освіти зміни в навчальних планах і програмах мають відповідати рівням Національної рамки кваліфікацій [6] та бути спрямовані на розвиток у вчителів особливих професійних компетенцій, зокрема, *знань*: предмету навчання та предметної області і розуміння професії; *вмінь*: планувати й управляти часом, усного і письмового спілкування, спілкуватися другою мовою, оброблення та аналіз інформації з різних джерел, адаптуватися і діяти у нових ситуаціях, генерувати нові ідеї (креативність), виявляти, ставити і вирішувати проблеми, обґрунтовувати рішення, працювати в команді, спілкуватися з іншими суб'єктами – нефахівцями в освітньому середовищі, оцінювати та поважати різноманітності і мультикультуралізм, працювати в міжнародному контексті та автономно, проектувати та управляти проєктами, брати на себе ініціативу, діяти на основі етичного міркування, об'єктивно оцінювати якість роботи, визначати завдання та виявляти наполегливість у їх вирішенні, прагнути до збереження навколишнього середовища, доводити обізнаність рівних можливостей, використовувати сучасний інформаційний, зокрема комп'ютерний, ресурс для саморозвитку; *навичок*: у галузі використання інформаційних та комунікаційних технологій, міжособистісної взаємодії, мотивувати людей і рухатися до спільної мети, можливості проведення досліджень на відповідному рівні, пошуку; *здатності* до: використання нових наукових та практичних досягнень або інформації, абстрактного мислення, аналізу і синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях, навчання, самокритичності, виявлення

соціальної відповідальності та громадянської свідомості, продукування нових освітніх продуктів.

Рівень предметно-методичної компетентності педагога може слугувати характеристикою досягнення цілей професійної підготовки або підвищення кваліфікації і водночас безпосередньо впливати на процес формування відповідних предметних компетенцій учнів.

Здатність організовувати педагогічний процес, пов'язаний із освітою учнів, характеризує педагога як суб'єкта першого рівня, здатність здійснювати рефлексію і творчу діяльність – як суб'єкта другого рівня, здатність виконувати діяльність у складі полісуб'єкта з метою вдосконалення компонентів педагогічного процесу та своєї діяльності за допомогою власного досвіду, досвіду інших педагогів і досвіду колективної творчої діяльності – як суб'єкта третього рівня.

На нашу думку, формування професійних, зокрема предметно-методичних, компетентностей першого і другого рівня може відбуватися під час навчання у ВНЗ, третій рівень формується у процесі педагогічної діяльності, професійного самовдосконалення педагога, передусім на курсах підвищення кваліфікації, тому що потребує колективної творчої взаємодії – учнів, колег по професії, батьків, громадськості, фахівців-методистів, науковців.

Однією з форм, що забезпечує розвиток професійної компетентності педагога і характеризує його як суб'єкта третього рівня, є школа методичного досвіду. В умовах організації системи післядипломної педагогічної освіти України накопичено досвід роботи таких шкіл. Зокрема із 2007 року за підтримки та активної участі Міністерства освіти і науки України, Лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти на базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (далі – МОІППО) працює Всеукраїнська Школа методичного досвіду за художньо-естетичним напрямом для вчителів та методистів України. З 2013 року мережа цієї та інших предметних методичних шкіл об'єднана МОІППО Літньою школою освітян України. Така організаційна структура засвідчила свою ефективність як умова професійного зростання вчителя та майстерня педагогічного досвіду.

Зі зміною освітніх пріоритетів України, виражених у семи галузях державних стандартів загальноосвітніх навчальних закладів, перше місце посідають завдання, пов'язані з формуванням мислення педагога – основи його професійної компетентності. Колективне обговорення педагогами проблем освіти в рамках Літньої школи освітян України дає змогу виробити загальні і авторські рекомендації за державними стандартами, розвинути педагогічне мислення, ініціювати нові освітні проєкти. Інноваційне середовище Літньої школи освітян України є продуктивною організаційно-педагогічною умовою підвищення професійної компетентності

педагога завдяки презентації авторських освітніх технологій.

Прикладом інноваційної освітньої технології у рамках наукового комплексного підходу до художньо-естетичної освіти став навчально-виховний комплекс «Школа–коледж», який репрезентувала влітку 2013 року в Літній школі (с. Коблево, Миколаївської області) Ганна Матвєєва, директор Миколаївської спеціалізованої школи I–III ст. «Академія дитячої творчості». Проведений управлінський майстер-клас із проектування та реалізації авторської моделі шкільної освіти художньо-естетичного профілю з урахуванням регіональних запитів і наявних ресурсів школи, завдяки інноваційному стилю мислення та високим лідерським якостям директора, професійній компетентності педагогічного колективу школи уможливив підвищення професійного рівня кадрового потенціалу директорів, які були залучені до процесу навчання.

Авторські школи є прикладом високої професійної ідентифікації, успіх якої безпосередньо залежить від ступеню свободи педагога, автономії педагогічної ініціативи [3].

Ефективність презентованої інновації – навчально-виховного комплексу «Школа – коледж» – забезпечується створенням за допомогою певних організаційно-педагогічних умов спеціального освітнього середовища, насиченого художньо-естетичними сенсами, наданням поряд із загальною середньою освітою окремої професії у стінах однієї навчальної будівлі, що ефективно позначається на бюджеті закладу; значно заощаджує час на здобуття професії; гарантує неперервність процесу пошуку, розвитку талантів та обдарувань учнівської молоді; уможливляє ефективне використання професійно-насиченого освітнього середовища під час формування та розвитку учнівських компетенцій.

Гальмуючими чинниками у просуванні інноваційного освітнього проекту «Школа-коледж» є: втрата зв'язку нормативно-правового поля в галузі освіти від реалій суспільства й потреб конкретних споживачів на певні освітні послуги; бюрократичний апарат процедури ліцензування; обмеженість правових можливостей закладу; відсутність наукових напрацювань із заявленого напрямку розвитку закладу.

Ефективні ресурси розвитку інноваційного навчального закладу пов'язані з: високою мотивацією колективу навчального закладу до здійснення інноваційної діяльності; науковим підходом керівництва до проблеми та результатів дослідження; професіоналізмом педагогічного складу експериментаторів; науковим супроводом експерименту Національною академією педагогічних наук України, методичною допомогою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та організаційною підтримкою місцевих органів управління.

Отже, умовами, що забезпечують формування професійної компетентності педагога як якісного критерію освіти України в контексті неперервності його освіти, вважаємо такі:

– мотивацію неперервної та системної навчальної діяльності з фахових дисциплін і методик їх навчання як основи предметно-методичної компетентності педагога, розвиток його ціннісного ставлення до обраної професії, предмету викладання; орієнтацію на самооцінку предметно-методичної компетентності: вміння оцінювати свої професійні та методичні можливості;

– узгодження навчальних планів ВНЗ з погляду структури, програм і методів навчання, оновлення змісту навчання педагога залежно від загальних змін в освітній галузі, пов'язаних із посиленням автономії та відповідальності вищих навчальних закладів, конкретних потреб роботодавців, регіональних особливостей, освітніх ініціатив; збільшення їх професійної та практичної складової;

– компетентнісну спрямованість змісту навчальних дисциплін / курсів у системі підготовки та підвищення кваліфікації педагога; виявлення предметно-методичної насиченості змісту професійної освіти; наявність у змісті предмета навчання і методики викладання тенденцій розвитку фундаментальної науки; оновлення навчальних планів підготовки та підвищення кваліфікації вчителів спецкурсами, які інноваційно доповнюють професійну складову його підготовки;

– застосування сучасних освітніх технологій під час професійної підготовки майбутнього вчителя і підвищенні його подальшої кваліфікації (введення кредитно-трансферної системи організації навчального процесу як системи накопичувальних змістових одиниць за результатами опанування певних професійно-змістових модулів; використання новітніх інформаційних технологій навчання на заняттях із дисциплін циклу професійної теоретичної та практичної підготовки; застосування нових моделей післядипломної педагогічної освіти: дистанційних курсів, літніх шкіл, короткотермінових інтенсивних тематичних курсів, тощо);

– наповнення освітньо-виховного середовища вищих навчальних закладів цінностями педагогічної професії, досвідом кращих педагогів, ідеями особистісно, компетентісно та акмеологічно орієнтованої освіти, загальноосвітніми орієнтирами педагогіки співробітництва.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Конвенція про права дитини [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Матвєєва Г. Інноватика у змісті і структурі діяльності школи / Г.Матвєєва // Директор школи. – №5(749). – 2015. – С. 35–57.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, М.І. Бурда та ін.;

- редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), В.М. Мадзігон (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с. – Бібліогр.: С. 149–167. – (До 20-річчя незалежності України).
6. **Про затвердження** Національної рамки кваліфікацій України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. N 1341 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>
 7. **Стратегія** сталого розвитку «Україна – 2020» – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
 8. **Teaching: the Reflective Profession** [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gtcn.org.uk/uploads/docs/gtcni_comp_bmrk%20%20aug%2007.pdf

Анотації

Анна СТАРЕВА

Формування і розвиток компетентності педагога як критерію якості освіти та його професійної ідентифікації

У статті розкривається погляд автора на формування і розвиток професійної компетентності педагога як критерію якості освіти. Акцентується на важливості врахування принципу автономії університетської освіти та свободи вчителя як умов його професійної ідентифікації. Наголошено: Концепція професійної ідентичності вже розглядалася в багатьох працях, де визначається, що почуття ідентичності є необхідною умовою для реалізації професійної автономії педагога.

Ключові слова: професійна компетентність педагога, професійна ідентифікація, реформування освіти.

Анна СТАРЕВА

Формирование и развитие компетентности педагога как критерия качества образования и его профессиональной идентификации

В статье раскрывается взгляд автора на формирование и развитие профессиональной компетентности педагога как критерия качества образования. Акцентируется на важности учета принципа автономии университетского образования и свободы как условия его профессиональной идентификации. Подчеркнуто: Концепция профессиональной идентичности уже рассматривалась во многих работах, где определяется, что чувство идентичности является необходимым условием для осуществления профессиональной автономии педагога.

Ключевые слова: профессиональная компетентность педагога, профессиональная идентификация, реформирование образования.

Anna STAREVA

The formation and development of competence of the teacher as a criterion of the quality of education professional identity

The author reveals in the article view on the formation and development of professional competence of the

teacher as a criterion for the quality of education. There is an important consideration in the process of training future teachers of regional features, prospects, educational innovation and teaching experience. The concept of professional identity has already been discussed in many papers and it is important to recognize that this sense of identity is a prerequisite for the exercise of professional autonomy.

Keywords: professional competence of the teacher, professional identity, education reform.

Вігдуки учасників проєкту

Академія дитячої творчості – Місто Майстрів

Кожний учень прагне навчатися в найкращому закладі, всі батьки дбають, аби їхні діти були під опікою, здобули глибокі знання та добре виховання.

Миколаївська «Академія дитячої творчості» є саме такою, в ній панують любов і тепло, затишок і розуміння, добро і справедливість. Це справжнє Місто Майстрів, де вчителі та учні спільно творять майбутнє.

У нашій школі молодь виховується на високих моральних зразках української духовності. Заслуга в цьому всього педагогічного колективу, який очолює творча людина – Ганна Дмитрівна Матвєєва. Вона, наче крилом, огортає кожного учня й плекає юних митців. Нехай не всі з них стануть ученими, письменниками чи акторами, але той вогник благородства, шляхетності, інтелектуальності і творчості, що запалюється в їхніх серцях сьогодні, буде горіти. Ми, батьки, щиро радіємо їхнім успіхам, бо ці успіхи – це й наші досягнення.

Вдячні педагогам нашої школи за сумлінну працю, терпіння та розуміння, турботливе ставлення до дітей, виховання на засадах духовних цінностей.

Галина КУКУРОВСЬКА,
голова батьківського комітету школи